

เนรเทศ: นิราศแห่งความล้าเคี้ยวของคนอีสาน

คงกฤษ ไตรยางค์

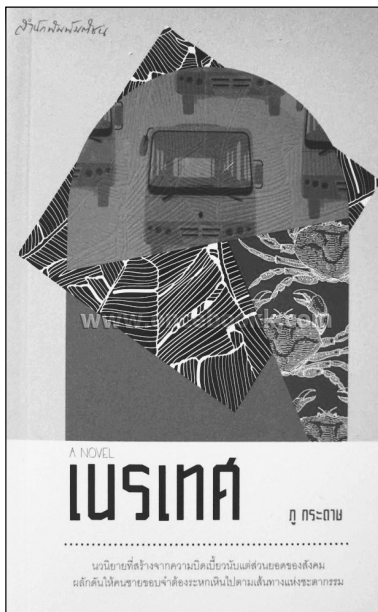
อ.ม.(อักษรศาสตรมหาบัณฑิต), อาจารย์

ภาควิชาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์

มหาวิทยาลัยศิลปากร

289

ภุ กระดาษ. (2557). เนรเทศ. กรุงเทพฯ:
มติชน. 256 หน้า.

“วรรณกรรมของอีสานเลือด
ใหม่ให้ภาพของการแทรกซึม ชาน
บ่อน เชาวะ แซะ กร่อน ต่อภาพเหมา
รวมที่ตรึงกำลังล้อมพวกเขา ด้วย
กรดเสียงใหม่ๆ ของพวกเขาที่
ค่อยๆ ย่อยสลายอรรถาธิบายจาก
‘สิ่งอื่นเสียงอื่น’ ให้กลายเป็น
เกลือเป็นสนิม และผูกพันยับลุ่มไป”

อุทิศ เหมาะมูล. บรรณาธิการ. นิตยสาร
Writer, ปีที่ 3 ฉบับที่ 30.

นวนิยายเรื่อง เนรเทศ ของ
ภุ กระดาษ อาจเรียกได้ว่าเป็น
วรรณกรรมลูกอีสานเลือดใหม่ที่ทำ

ปีที่ 21
ฉบับที่ 1
ม.ค.
-
มี.ค.
2558

หน้าที่ “แทรก ซึม ซ่าน บ่อน เซาะ แซะ กร่อน” ภาพลักษณ์ของอีสานที่ถูกเหมารวมมาต่อเนื่องยาวนาน หากเปรียบเทียบกับนวนิยายเรื่อง คำอ้าย ของ ยงค์ ยโสธร ก็อาจกล่าวได้ว่านับจากจุดนั้นวรรณกรรมที่เขียนโดยนักเขียนอีสานก็เดินทางมาถึงจุดหมายสำคัญแล้ว หากจะเชื่อตามข้อคิดเห็นของ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล ที่ว่าการอ่าน คำอ้าย ทำให้คนอ่านลึ้นว่าผู้เขียนจะนำพาประเด็นเรื่องอุดมการณ์เข้ามาเนื่องด้วยหรือไม่ แต่เมื่ออ่านไปถึงจุดหนึ่งก็คงคลายใจที่เป็นเรื่องการเรียนรู้ของวัยเยาว์อันบริสุทธิ์ของเด็กชายชาวอีสานคนหนึ่ง แต่นวนิยายเรื่อง *เนรเทศ* ของ ภู กระดาษ กลับเป็นไปในทางตรงกันข้าม เมื่ออ่านไป *เนรเทศ* ไปสักช่วงหนึ่งก็จะตระหนักได้ว่าผู้เขียนส่งสารอันหนักหน่วงทางอุดมการณ์อย่างแนบแน่น และต้องลุ้นระทึกกว่ามันจะนำไปไกลที่สุดถึงจุดไหนกันแน่

ภาวะ “กลับไม่ได้ ไปไม่ถึง”

หากจะเปรียบเทียบภาษาเป็นอาวุธแล้ว เราจะพบว่า นวนิยายเรื่อง *เนรเทศ* สวมอาวุธหลายชั้น ตามมุมมองของศาสตร์การตีความ ขณะที่อ่านติดตามเรื่องราวโดยพิจารณาส่วนย่อยไปที่ละส่วนก็จะทำให้เราเข้าใจองค์รวม และองค์รวมที่ว่านี้ก็ทำให้ผู้อ่านเข้าใจส่วนย่อยได้ตีมากขึ้นด้วย เราจะพบว่าภาษาที่ห่อหุ้มภาษาถิ่นก็คือภาษากลาง อัตลักษณ์สองด้านนี้ทำให้เกิดภาวะ “การพลัดถิ่นในถิ่นฐาน” ของตนขึ้น เรียกอีกอย่างว่า “กลับไม่ได้ ไปไม่ถึง” ภาวะก้ำกึ่งของอัตลักษณ์ลูกอีสานก็คือพวกเขาเป็นพลเมืองไทยที่มีรากเหง้าจากดินแดนที่ราบสูง ขณะเดียวกันหากใช้วัฒนธรรมจำแนกก็ถือเป็นคนลาวที่มักจะถูกเหมารวมว่าชื่อจนเชอ และตกเป็นเครื่องมือทางการเมืองของนักการเมืองผู้ฉ้อฉลได้โดยง่าย ความลักลั่นดังกล่าวเห็นได้จากการพยายามพูดสองภาษาไปพร้อมกันในนวนิยายเรื่องนี้ เราจะได้กลิ่นอายคำสร้อยภาษาอีสานขณะเดียวกันก็มีคำภาษากลางชนาบไว้บางตอนเป็นการซ้ำความ เช่น “นานเป็นสิบนาที่กว่าที่แม่ของเด็กชายพยายามปลอบบอยก่อนจะผละจากไปโดยที่แกยังร้องไห้หึกไม่บันเบาละ...” (หน้า 227) อันที่จริงคำว่า “ออย” ภาษาอีสานก็แปลว่า “ปลอบ” นั่นเอง อีก

ตัวอย่างหนึ่งก็คือ การเรียกช่อดอกคุณซึ่งโดยนัยประหวัดแล้วชวนนึกถึงถิ่นแดนอีสานว่า “พวงพัว” ที่จริงคำว่า “พัว” ก็แปลว่า “พวง” อยู่แล้ว เราจะเห็นลักษณะดังกล่าวในนวนิยายเรื่องนี้ไปตลอดทั้งเรื่อง

อย่างไรก็ตาม เมื่ออ่านไปจนจบเป็นองค์รวมทั้งหมด เราจะพบว่า นวนิยายเรื่องนี้ประกอบไปด้วยเรื่องเล่าหลายประเภท ได้แก่ ประวัติศาสตร์ การเมืองไทยสมัยใหม่ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ประวัติบุคคลที่เชื่อมร้อยกับเรื่องเล่าของคนอื่นๆ ขยายไปจนถึงหมู่บ้าน และเรื่องเล่าที่เป็นตำนานพื้นถิ่นนั้น และเรื่องเล่าที่ห่อหุ้มเรื่องเล่าอื่นๆ ไว้ก็คือเรื่องเล่าตำนานพื้นถิ่น ในจุดนี้เราจะพบภาษาถิ่นในรูปของตำนานที่โอบคลุมภาษากลางเอาไว้เป็นอารมณ์ของเรื่องเล่า เราจะพบความต่อสู้ ตัณห์ ความหวัง ความผิดหวัง การปะทะกันของอุดมการณ์ โดยเฉพาะเรื่องสุดท้ายคือตำนานพญาคันคากนั้นชวนให้นึกไปการที่คนที่อยู่พื้นล่างและเดือดร้อนจากการละเลยหน้าที่ของคนที่อยู่ข้างบน โดยไม่เห็นหัวไพร่ฟ้าหน้าหมองแต่อย่างใด

นอกจากนี้ สภาวะ “กลับไม่ได้ ไปไม่ถึง” ก็มีความหมายตามตัวอักษร โดยสะท้อนผ่านการวิพากษ์โครงสร้างส่วนล่าง ซึ่งหมายถึงระบบคมนาคมอันที่จริงแล้ว “เวลา” ในนวนิยายเรื่องนี้กินเวลาไม่นาน แต่มีการย้อนไปถึงช่วงก่อนจะมี “เวลา” เสียอีก นั่นคือ “สมัยพระเจ้าสามห้า” ซึ่งคนอีสานใช้ระบุถึงช่วงเวลาเนิ่นนานก่อนประวัติศาสตร์ ช่วงเวลาในนวนิยายก็คือช่วงเวลาในตัวละคร ได้แก่ สายชน ไชยปัญญา อุ่น ผู้เป็นลูกสาว แม่ และจ้ หลานชาย เดินทางกลับยังอำเภอหนึ่งในจังหวัดศรีสะเกษ ช่วงเวลาระหว่างเดินทางนี้เราจะเรียกได้ว่าเป็นนิราศแห่งความลำเค็ญ เพราะระบบคมนาคมขนส่งที่รัฐจัดสรรไว้ให้เหล่าแรงงานคนยากนั้น ดูจะมีสภาพทุเลาทุเลาอย่างยิ่ง โดยเฉพาะในช่วงเทศกาล อันเป็นโอกาสที่แรงงานอีสานเดินทางกลับบ้านเพื่อจะได้เจอหน้า “พี่น้องปองปาย” ซึ่งเป็นคำภาษาอีสานที่หมายถึงญาติโหดึกา คำร้องทุกข์ที่อยู่ในรูปของความคิดคำนึงของตัวละครที่ชื่อ สายชน ไชยปัญญานั้น มิได้กระมิกระเมี้ยนแต่อย่างใด ถึงที่สุดแล้วภาวะการ “กลับไม่ได้ ไปไม่ถึง” หาใช่แค่เพียงเรื่องของอัตลักษณ์ความเป็นอีสาน

แต่ยังสะท้อนออกมาอย่างชัดเจนผ่านเรื่องราวของตัวละครที่เดินทางกลับไปไม่ถึงถิ่นฐานของตนได้โดยตรง แต่ต้องไปลงรถในเมืองแล้วต่อรถอีกทอดหนึ่งเพื่อไปถึงจุดหมาย ยิ่งผู้แต่งตัดสลับกับประวัติศาสตร์การคมนาคมของประเทศที่มุ่งเน้นการสร้างเอกภาพความมั่นคงของชาติด้วยแล้ว เราจะพบว่านวนิยายเรื่องนี้มุ่งจะใช้ประวัติศาสตร์ฉบับหนึ่งไปพาทษประวัติศาสตร์อีกฉบับหนึ่ง และไปไกลถึงขั้นใช้ปริมปราศติมาวิพากษ์ประวัติศาสตร์การเมืองไทยด้วยซ้ำไป

การวิพากษ์อุดมการณ์

หากพิจารณาในแง่ความทรงจำร่วมของผู้คน เราจะพบว่ารัฐ มีบทบาทสำคัญในการเข้ามาช่วงชิงและจัดการความทรงจำดังกล่าว เรียกว่าเป็น “ความทรงจำที่ถูกจัดการ” ซึ่งทำได้หลายทาง อาทิ การปลูกฝังผ่านตำราเรียน ตัวอย่างในนวนิยายเรื่องนี้ก็คือธนบัตรใบละ 100 บาทที่นำเสนอสิ่งที่เราอาจจะเรียกว่า “ประวัติศาสตร์ราชาชาตินิยม” ที่เชื่อมโยงกับแนวคิดเชิดชูมหาบุรุษในห้วงคำนึงของสายชนเกี่ยวกับสิ่งที่เขาได้รับรู้มาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์การรถไฟไทยที่เริ่มจากเหตุผลด้านเอกภาพและความมั่นคงของสยาม การยกเลิกระบบทาส การปฏิรูปการศึกษา ทั้งนี้ก็เพื่อทดแทนจักรวรรดินิยมอังกฤษและฝรั่งเศส จนกระทั่งสยามรอดพ้นจากการตกเป็นเมืองขึ้น การรับรู้เรื่องราวเหล่านี้ทำให้ “เขามักจะขลุ่ยลมแต่ในคราวครั้งที่ได้รับรู้แต่แรกๆ นั้น” (หน้า 166)

สิ่งที่จะนำมาเปิดโปงการจัดการความทรงจำโดยรัฐก็คือ การวิพากษ์อุดมการณ์ ซึ่งกระทำการผ่านการวิพากษ์ประวัติศาสตร์ชาติโดยตรง เนื่องจากในหลายที่เสียงเล่าเรื่อง (narrative voice) ก็ไม่ได้กระหมัดกระหมื่นหรืออำพรางเอาไว้แต่อย่างใด

กระทั้งจักรวรรดิสยามพ่ายแพ้เมื่อถูกเรือรบจักรวรรดิ
ฝรั่งเศสปิดน่านน้ำจ้อป็นใหญ่ใส่พระบรมมหาราชวัง โดยที่
พันธมิตรของจักรวรรดิสยามในขณะนั้นอย่างจักรวรรดิอังกฤษ

ได้แต่นั่งเฉยในเหตุการณ์ ค.ศ. 1893 แล้วนั่นเอง-หรือที่ดูดีมี
กันอยู่ทั่วถิ่นหัวระแหงคามเขตสยามประเทศไทยในชื่อ
“เหตุการณ์ ร.ศ. 112” หรือนิทานอันซึ่งชวนเรื่องการเสียดินแดน
ยอมสูญเสียอวัยวะเพื่อรักษาส่วนสำคัญของชีวิต (หน้า 79)

แน่นอนว่าผู้อ่านที่คุ้นเคยกับข้อเสนอของธงชัย วินิจจะกูล ใน กำเนิด
สยามจากแผนที่: ประวัติศาสตร์ภูมิกายาของชาติ ก็คงจะอดคิดไม่ได้ว่า
นี่คือการขานรับประวัติศาสตร์ที่นอกเหนือไปจากประวัติศาสตร์ชาตินิยมที่
ถูกฝังหัวมาตั้งแต่ในโรงเรียนนั่นเอง

ผู้อ่านจะได้พบกับประวัติศาสตร์การเมืองไทยสมัยใหม่ฉบับย่อที่
แทรกอยู่ในนวนิยายเรื่องนี้ แรงกระตุ้นประการหนึ่งก็อาจจะเป็นการพยายาม
สืบสาวโยงใยของปัญหาการรัฐประหารที่มีมาอย่างยาวนานในประวัติศาสตร์
การเมืองไทย โดยเฉพาะการรัฐประหารเดือนกันยายน 2549 เป็นต้นมา
จนกระทั่งการสลายการชุมนุมเมื่อปี 2553 น่าจะเป็นแรงกระตุ้นสำคัญ
หากเปิดไปตอนท้ายของหนังสือเล่มนี้เราจะพบรายการเอกสาร บทความ
และหนังสือประกอบการเขียนนวนิยายเล่มนี้ ซึ่งเกือบทั้งหมดเป็นงาน
วิชาการทางประวัติศาสตร์ บางครั้งบางที่ผู้เล่าเรื่องก็อดไม่ได้ที่จะกระโดด
ออกมาเป็นนักวิจารณ์การเมืองเสียเอง

แม้ว่า พ.ต.ท.ทักษิณและคณะรัฐบาลจะเสื่อมทรามต่ำช้า
ละเมิดสิทธิมนุษยชน นอกราชฎีบังหลวง ไร้ซึ่งคุณธรรม
จริยธรรม และจางจ้วงลวงละเมิดสถาบันพระมหากษัตริย์อย่าง
หนักหน่วงเพียงใดก็ตาม แต่ประชาชนก็ยังมีสิทธิเสียงและ
สามารถวิพากษ์วิจารณ์ดำเนินการฟ้องร้องเอาผิดหรือจัดการ
ได้อย่างค่อยเป็นค่อยไป อดทนอดกลั้นโดยเครื่องมือตาม
ระบอบประชาธิปไตย หากใช้การเดินทางลัดให้อำนาจนอกกระบวนการ
ที่ปราศจากการตรวจสอบและรับผิดชอบเข้ามาแทรกแซงแต่

อย่างใดไม่ (หน้า 180)

นอกจากนี้ การวิพากษ์อุดมการณ์แบบชัดเจนนี้อีกก็เกิดขึ้นพร้อมกับการวิพากษ์โดยแฝงนัย โดยย้อนกลับไปถึงเรื่องปรัมปรา 3 เรื่องแทนที่จะอาศัยวาทกรรมทางประวัติศาสตร์ เรื่องแรก น่าจะแสดงถึงสังคมปิตาธิปไตยที่ “พ่อ” เป็นใหญ่ในบ้าน จนกระทั่งนำไปสู่การไล่เด็กชายทั้งสองคนออกจากบ้านไปค่าที่ไม่เหลือบูที่จับได้ 4 ตัวไว้ให้พ่อแม่กินบ้าง เรื่องที่สอง สะท้อนถึงการใช้อำนาจไปในทางที่ผิดของผู้ปกครองที่ช่างริษยาและหมกมุ่นในกามคุณ จนนำไปสู่หายนะของตนเอง รวมทั้งการเลื่อนตำแหน่งทางสังคมของท้าวกำพร้ากำพลอย ซึ่งแต่เดิมเป็นชนชั้นล่างที่ต้องอาศัยหากินจากเศษอาหารที่ติดตามชอกฟันของพระราชชา เรื่องที่สาม เป็นปรัมปราเรื่องพญาคันคาก ในปรัมปราคติมีอยู่ว่าพญาแถนไม่ปล่อยฝนลงมา เพราะขุนเคื่องที่พญาคันคากมีอำนาจบารมีมากขึ้น ต่อมาพญาคันคากจึงนำทัพบุกพญาแถน

294

Vol. 21

No. 1

Jan.

-

Mar.

2015

เมื่อเหล่าเทวดายอมแพ้แล้ว จึงได้มีการทำสัญญากับพระยาคางคกว่าจะดลบันดาลฝนตกต้องตามฤดูกาลอย่างก่อนเก่าเคยเป็นมา ไม่บิดพลิ้วอีกแล้ว โดยเมื่อถึงฤดูกาลเพาะปลูกเดือนหกก็จะให้ฝนเม็ดแรกได้หยาดหยดลงสู่หล่มโลกพื้นดินและจะตกต่อเนื่องอย่างพอเหมาะพอควรไปจนจบเดือนเก้าเดือนสิบค้อยหยุดเมื่อข้าวอุ่มท้องและเริ่มออกรวงแล้วและจะยังให้ข้าวเจริญงอกงามมีลำต้นเท่าต้นตาลแต่ละเมล็ดขนาดเท่าลูกมะพร้าว (หน้า 239)

กลไกการแก้ไขให้ถูกต้องทางการเมืองในที่นี้นำไปสู่การทำสัญญาต่อกันในด้านหนึ่ง อาจจะชวนให้นึกถึงความคิดแบบ “สัญญาประชาคม” ของปรัชญาการเมืองตะวันตก หากพิจารณาเฉพาะแนวคิดของ จอห์น ล็อก จะพบ ว่ารัฐหนึ่งๆ จะถูกประเมินจากการที่มันปกป้องสิทธิตามธรรมชาติของปัจเจกบุคคลที่อยู่ในรัฐได้ดีเพียงใด รัฐที่ดีคือรัฐที่รับรองและให้สิทธิ

ดังกล่าวมากที่สุด รัฐที่เลวคือรัฐที่ไม่รับรองสิทธิเหล่านั้น และรัฐที่ชั่วร้ายคือรัฐที่ละเมิดสิทธิตามธรรมชาติเสียเอง “สัญญาประชาคม” ตามแบบของล๊อคคือ พลเมืองยอมรับการปกครองโดยรัฐบาลที่ได้รับเลือกโดยเสียงส่วนใหญ่ ตราบเท่าที่รัฐบาลปกป้องสิทธิตามธรรมชาติ แต่รัฐทรราชขาดความชอบธรรมก็สมควรถูกโค่นล้ม ดังที่มีคนพยายามนำมาใช้เวลาเดินขบวนเพื่อขับไล่รัฐบาลเมื่อไม่นานมานี้

แต่ในอีกด้านหนึ่ง ตำนานพญาคันคากฉบับ นครเทศ น่าจะมุ่งวิจารณ์โครงสร้างอำนาจของการเมืองไทยโดยตรง เราต้องไม่ลืมว่าปริมปราศดีเรื่องพญาแถนนั้นแสดงถึงการจัดช่วงชั้นของผีกับโลกมนุษย์ แถนเป็นผีฟ้าสูงสุด และมีผีอื่น ๆ ลดหลั่นลงมา ส่วนการจัดช่วงชั้นของมนุษย์เราจะพบได้ในตำนานน้ำเต้าป๋ง ที่ผู้คนหลากเผ่าออกมาจากน้ำเต้าป๋งอันก่อกำเนิดจากซากควาย ณ ตำบลนาอ้อยอัยหนู สุดท้ายแล้วการที่พญาคันคากที่มีบุญบารมีเพิ่มพูนขึ้นจนสร้างความขุ่นเคืองให้พญาแถน และนำไปสู่การไม่ปล่อยให้ฝนตกต้องตามฤดูกาลนั้น เราสามารถตีความไปได้หลายแนวทาง ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับมุมมองของผู้ตีความ ดังที่ผู้เล่าเรื่องก็ได้ระบุไว้ และการตีความที่ว่านี้อาจจะไปไกลถึงขั้นที่ไม่อาจจะ “พูด” ออกมาได้ กระนั้น สิ่งที่เราระหนักได้ก็คือว่า ประวัติศาสตร์การเมืองไทยไม่เคยมีการปฏิวัติชนิดพลิกฟ้าคว่ำแผ่นดินอย่างแท้จริงแต่อย่างใด เนื่องจากโครงสร้างอำนาจแบบเดิมก็ยังคงดำรงอยู่จากอันน่าระทึกใจของการโรมันระหว่างพญาคันคากกับพญาแถน ก็เป็นเพียงการสัประยุทธ์กันระหว่างผู้มีอำนาจบารมี แม้ประชาชนจะได้รับประโยชน์โภชนาผลด้วย เพราะ “นับตั้งแต่นั้นมาฝนก็พรั่งพ่นและข้าวปลาอาหารก็กลับมาบริบูรณ์พูนผลบนหล่มโลกอีกครั้งหนึ่ง” (หน้า 239) ก็ตามที่

สรุป

นอกจากประเด็นเรื่องอุดมการณ์แล้ว เทคนิคการเล่าเรื่องที่ผู้แต่งใช้ก็เป็นสิ่งที่น่าคิดอย่างยิ่ง ไม่ว่าจะเป็นการผสมประเภทของงานเขียนหลายรูปแบบ การระบุเวลาเป็นคริสต์ศักราช เรื่องราวที่เป็นความเชื่อของคนแถบ

ลุ่มแม่น้ำโขง อาทิ การตายแล้วกลับฟื้นคืน หรือที่เรียกกันว่า “ตายคืน” หรือ เรื่องที่คนอีสานบางคน กว่าจะพูดได้ก็เลยวัยที่คนปกติที่พูดได้ไปนานแล้ว (ราวกับจะมีนัยยะว่าคนที่คนอีสานจะมีสิทธิ์เสียงทางการเมืองอย่างแท้จริง ได้ ก็อาจจะใช้เวลายาวนาน) รวมทั้งการมีตัวละครที่ตายไปแล้วมาปรากฏ ในเรื่องราว อย่าง ล. ไชยปัญญา เมียของสายชน ราวกับผู้แต่งจงใจจะให้เป็นสัจนิยมมหัศจรรย์ (magical realism) อย่างไรก็ตาม บทวิจารณ์นี้มีได้ มุ่งพิจารณารายละเอียดในเรื่องรูปแบบการประพันธ์ ในกรณีของวิญญาณ ของ ล. ไชยปัญญานี้ น่าคิดว่าคนตายนั้นแม่ไม่สามารถ “กระทำ” อะไรได้อีก แล้ว แต่การปรากฏของเธอในเรื่องราวนี้ ก็แสดงให้เห็นว่า คนตายสามารถ ชี้นำฟองคนเป็นถึงความไร้ประสิทธิภาพของระบบสาธารณสุขที่รัฐจัดหา ให้พลเมืองของตนได้เช่นกัน

ขอย้อนกลับไปทีข้อสังเกตของอุทิศ เหมะมูล นักเขียนและบรรณาธิการ นิตยสาร Writer ที่ว่า “กรดของภาษา” ของนักเขียนอีสานเลือดใหม่ “แทรก ซึม ชาน บ่อน เซาะ แซะ กร่อน” ภาพลักษณ์อีสานที่ถูกเหมารวมแบบตายตัว มาเนิ่นนาน คำว่า “กลับไม่ได้ ไปไม่ถึง” นี้ มาจากท่อนหนึ่งของหนังสือรวม บทกวีชื่อ *มำก้านกล้วย* ของไพโรจน์ทร์ ขาวงาม ซึ่งได้รับรางวัลวรรณกรรม สร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน (รางวัลซีไรต์) สาขากวีนิพนธ์ปี พ.ศ. 2538 ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิชได้วิจารณ์บทกวีชุดนี้เอาไว้อย่างแหลมคมแล้ว แต่ สภาวะ “กลับไม่ได้ ไปไม่ถึง” ใน *เนรเทศ* หาใช่การเสนออุปลักษณ์อย่าง *มำก้านกล้วย* ที่ออกจากบ้าน ผจญเมือง แล้วกลับบ้านอีกครั้ง โดยวาดภาพเชิง อุดมคติว่าชนบทจะยังคงงาม ในทางตรงกันข้าม *เนรเทศ* เป็นการระหกระเหิน หรือนิราศแห่งความลำเค็ญ ทั้งในด้านอัตลักษณ์ ตำแหน่งแห่งที่ของคน อีสานในสังคมการเมือง และที่เป็นรูปธรรมที่สุดคือ การกลับไม่ถึงบ้านเพราะ ระบบคมนาคมที่รัฐจัดสรรไว้ให้ผู้พลัดถิ่นในถิ่นฐานเหล่านี้